

גבולות היחידה: פרק א'

נושא היחידה: השלמת כיבושי הנחלות לאחר מות יהושע

מספר שיעורים: 2.

כתב / כתבה: חן ספיר.

כללי:

בפרק מתוארים כיבושי הנחלות ע"י שבט יהודה ובני יוסף. בהעדר מנהיגות המאחדת את העם, נוצר רפיון בעם בעניין כיבוש הארץ וההתנחלות בה. בפרק זה מופיע תיאור של השבטים שהעזו, לקחו אחריות גם ללא מנהיג וכבשו את נחלתם. לעומתם, יש בסוף הפרק גם תיאור של השבטים שהתפרו במלאכת הכיבוש והשאירו את הכנעני בקרבם.

פתיחה: (זוהי פתיחת השיעור של המורה)

המורה יציג בפני התלמידים **מודעת אבל או הספד על אחד מגדולי הדור שנפטר** (להצעות, ראו בנספח "המחשבות" שבהמשך). לאחר מכן המורה ישאל את התלמידים: על מה אנחנו עצובים? מה חסר? כעת המורה יקרא את תחילת הפסוק הראשון בפרק א': "ויהי אחרי מות יהושע". יהושע היה המנהיג של כל ישראל, מנהיג רוחני, צבאי ומדיני. כעת כשהוא נפטר, מה חסר? המורה ישמע את תשובות התלמידים. התשובות המצופות יהיו: העם לא יודע איך להמשיך לכבוש את הארץ, העם לא יודע איך להתמודד עם הגויים שנשארו בארץ, אין למי לפנות בשאלות סבוכות בהלכה, אין מי שישמור על אחדות העם, אין מי שישמור על עמ"י שימשיכו לקיים תורה ומצוות.

לימוד הפסוקים:

- המורה יקרא את המשך **פסוק א'**: "וישאלו בני ישראל בה' לאמר מי יעלה לנו אל הכנעני בתחילה להלחם בו". בפסוק זה רואים את **המבוכה** של השבטים, שאינם יודעים כיצד להמשיך בכיבוש הארץ לאחר פטירת מנהיגם יהושע. עד כה, הם היו מתייעצים עם יהושע בענייני כיבוש הנחלות, והוא היה מורה להם כיצד עליהם לנהוג, ואילו כעת אין להם מנהיג... באין מנהיג, הם פונים לשאול את ה' דרך האורים ותומים.
- המורה ישאל את התלמידים: מה השבטים שואלים? "מי יעלה לנו... בתחילה". האם כל עם ישראל נלחמים יחד נגד הגויים שנשארו בארץ? ניזכר בפתיחה לספר שופטים, שבה ראינו שכעת כל שבט נלחם לעצמו על נחלתו. המורה ישאל: אז מה זה משנה מי יעלה ראשון לכבוש? וישמע את תשובות התלמידים. בעצם השאלה היא: מי יעלה לכבוש את נחלתו ויצליח במשימת הכיבוש, **ובכך יגרום לעמי הארץ לפחד מעם ישראל**, ויסלול את הדרך לשאר השבטים? (מצודת דוד)
- המורה ימשיך **לפסוק ב'**: מהי תשובת ה'? יהודה יעלה. נשאל בכיתה: מדוע דווקא יהודה? לאחר שנשמע את תשובות התלמידים, נסכם: יהודה הוא שבט גיבור וחזק, ויש לו תכונות של מנהיגות ומלכות (ראו בהרחבות).

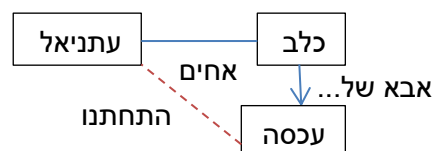
2. **פסוק ג'**: המורה יקרא את הפסוק ושאל: מדוע יהודה קורא דווקא לשמעון? המורה יציג את **מפת הנחלות (נספח ב' במצגת)**, וייתן לתלמידים לענות. נחלת שמעון מובלעת בתוך נחלת יהודה.

3. **פסוקים ד'-ז'**: הכיבוש הראשון - כיבוש בזק ומלכה המורה יכתוב על הלוח את השאלות הבאות. התלמידים יקראו את הפסוקים הנ"ל בקריאה דמומה, ויענו בעבודת כיתה:
(א) היכן התרחשה המלחמה? בבזק.
(ב) מי ניצח? יהודה.

(ג) כיצד נהגו בני יהודה במלך? קצצו את בהונות ידיו ורגליו.
(ד) כיצד הגיב על כך המלך? הצדיק עליו את הדין. שכן גם הוא היה מקצץ את בהונות ידיהם ורגליהם של המלכים שהוא כבש.
המורה ידגיש שאדוני בזק היה רשע ואכזרי, ולכן הגיע לו עונש זה. אכזריותו מעידה עד כמה היה מלך עריץ, שכל עמי האזור פחדו ממנו. ואילו שבט יהודה בכל זאת אזור אומץ וגבורה להילחם נגדו. בעצם מעשה זה, יצר שבט יהודה כוח הרתעה, והפחיד את שאר עמי האזור.

4. המורה יחלק לתלמידים את **מפת נחלת שבט יהודה (נספח ג' במצגת)**. התלמידים יקראו את **פסוקים ח'-כ'** קריאה דמומה, וידגישו את המקומות שיהודה כבש: בזק, ירושלים, חברון, דביר, צפת (ראו בהרחבות), עזה, אשקלון, עקרון, ההר, הנגב, השפלה. מתוך העיון בפסוקים, אנו רואים כי יהודה התמסר למשימת הכיבוש וכבש את רוב נחלתו. נדגיש כאן את המסר, שמי שמעז-מנצח. שבט יהודה הסתער על משימת הכיבוש, ואכן נחל הצלחה גדולה. נשים לב לפסוק י"ט שבו מצוין: "כי לא להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם".

5. המורה יחזור ויקרא בקול את **פסוקים י"ב-ט"ו**:
סיפור כיבוש קריית ספר כבר נלמד בספר יהושע פרק ט"ו. **נשאל בכיתה** (עוד לפני קריאת הפסוקים)- האם אנחנו מכירים סיפור על כיבוש קריית ספר=דביר? האם אנחנו מכירים את הסיפור על בתו של כלב, עכסה?
כלב מבטיח שמי שיכבוש את קריית ספר, ייקח את עכסה בתו לאישה (כמובן שעכסה הסכימה ורצתה בכך). מדוע הבטיח זאת? כי קריית ספר הייתה קשה לכיבוש.
המורה יערוך תרשים על הלוח¹:

לאחת שעכסה נישאה לעתניאל, הם קיבלו לנחלה את ארץ הנגב. המורה ישאל: מה מאפיין את הנגב? חום, יובש, מדבר.

¹ כלב ועתניאל הם אחים מאימא, כפי שכותב רש"י (פס' י"ג), ולא אחים מאבא- כלב בן יפונה ועתניאל בן קנז. ביהושע י"ד, ו' נאמר: "כלב בן יפונה הקנזי" - משום שקנז היה אביו החורג, הוא גידלו (על פי רש"י למסכת תמורה ט"ז, ע"א).

*"ותסיתהו לשאול מאת אביה השדה"- אין זו הסתה במובן השלילי. עכסה מבקשת מעתניאל שייתן לה רשות לבקש מאביה חלקת שדה עם מקור מים. מדוע מבקשת עכסה חלקה עם מקור מים? כדי שיהיה אפשר להתיישב במקום. נשווה בין עתניאל לעכסה: למה דואג עתניאל? לכיבוש האזור. ועכסה? ליכולת להתיישב בו. עכסה מבינה שזוהי המשימה הלאומית כעת, להתיישב, ועל כן היא מתעקשת לקבל נחלה הראויה להתיישבות.

כלב אכן נותן לעכסה חלקה עם מעיינות. בסיפור זה, עכסה מלמדת אותנו שאין די בכיבוש הנחלה, אלא יש לדאוג להתיישב בה, ובכך להחיות אותה.

6. על פסוק ט"ז נדלג, משום שהוא חורג מהמוקד העיקרי של הפרק. מרה שיבחר בכל זאת להרחיב על דמותו של עתניאל כדמות של תלמיד חכם, יוכל לעיין בהרחבות שבהמשך.

7. **פסוק כ"א: שאלת חשיבה**- המורה ייתן לאחד התלמידים לקרוא את הפסוק- "ואת היבוסני יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין". המורה יבקש מהתלמידים להשוות בין פסוק זה לבין פסוק ח'. מהי הסתירה? בפסוק ח' מתואר שבני יהודה הורישו את ירושלים, וכעת כתוב שבנימין לא הצליחו להוריש את היבוסני יושב ירושלים. נחזור למפה של נחלת השבטים- ירושלים נמצאת בתפר שבין נחלת יהודה לנחלת בנימין, כך שיהודה כבש את חלקו, ואילו בני בנימין לא כבשו את חלקם.

8. **פסוקים כ"ב-כ"ו: כיבוש לוז**. עד עכשיו עסקנו בכיבושי יהודה, וכעת נעסוק בכיבושי בית יוסף. המורה יקרא את הפסוקים. המורה יזכיר ש"בית יוסף" כולל את השבטים אפרים ומנשה. בית יוסף יוצאים לתור את העיר בית אל, כדי לדעת מהיכן להיכנס לכובשה. הם פוגשים את אחד מבני העיר, ומבקשים ממנו שיראה להם מהיכן ניתן להיכנס לעיר. האיש נענה לבקשתם. המורה ישאל את התלמידים: מדוע האיש מסכים לגלות להם כיצד ניתן להיכנס לעיר?! התשובות המצופות: האיש מפחד מהם, הוא רוצה להציל לפחות את משפחתו, הוא יודע שעם ישראל צריך לנחול את הארץ. בני יוסף אכן מצליחים לכבוש את העיר, והם מצילים את האיש שעזר להם ואת משפחתו. ניתן לעשות קישור לרחב מיריחו, שנהגה אף היא כמו תושב העיר לוז. **המורה ישאל-** האם אתם זוכרים מקרה דומה שבו תושב של עיר עזר בכיבוש העיר, ובכך הציל את משפחתו? המורה יבקש מהתלמידים לדפדף בתנ"ך ולמצוא את הפסוק העונה על שאלה זו (בכך אנחנו מחזקים את יכולת ההתמצאות של התלמיד בתנ"ך²).

9. **פסוקים כ"ז-ל"ו: המקומות שהשבטים לא הורישו**. בפעילות שלהלן, ניתן לפתוח את השיעור השני של היחידה. המורה יקדים ויאמר, שבפסוקים הבאים יהיה תיאור של המקומות שהשבטים לא הורישו= לא גירשו את הגויים הנמצאים שם. המורה יקרין מפה של הערים הנוכריות (נספח ד' במצגת), ובה שמות הערים, ויחלק למספר תלמידים דגלים אדומים (נספח ה' מצורף בסוף המערך). כל תלמיד ייגש בתורו ללוח, וידביק דגל אדום על עיר שנשארה כנענית ושלא נכבשה על ידי השבטים. אפשרות נוספת - להדפיס בהגדלה את המפה שבמצגת. התלמידים ידביקו דגלים אדומים בערים שנתרו נוכריות. לאחר מכן המורה יחלק כרטיסיות של שמות השבטים,

² ניתן לקרוא על הקניית מיומנות ההתמצאות בתנ"ך במסמך המיומנויות.

והתלמידים ידביקו גם אותן על המפה. מפה זו תיתלה בלוח תוכן שיהיה מיועד ללימוד ספר שופטים באחד מקירות הכיתה. בהמשך הלימוד, יהיה ניתן לחזור למפה זו, על מנת להבחין שגויים רבים ששעבדו את ישראל, הגיעו מאותם מקומות שלא נכבשו.

המורה ישאל את התלמידים: מדוע השבטים לא כבשו מקומות אלו? אפשר לחשוב שלא היו להם מספיק כוח וצבא להתמודד עם גויים אלה, ולכן הם לא יכלו לכבוש אותם. אולם רש"י כותב סיבה שונה: "סיפר הכתוב בגנותו, שהתחילו למעול בקב"ה שציוה אותם: 'והורשתם את הארץ'". המעל בה' הוא על כך שהתרפו בכיבוש הארץ, לא הבינו את החשיבות שבכיבוש. חשוב להסביר שרפיון זה חולשה - לחדול מלהתאמץ. ניתן להמחיש זאת בעזרת תרגיל- הילדים 'יעשו שריר' ביד, ואחר כך ירפו- יחדלו ממאמץ. המורה יפתח דיון: מה כל כך חמור בהשגרת הגויים בארץ? עם ישראל מושפע מהגויים ומתרבותם, ומתחיל לעבוד לאילי הגויים. ניתן לראות מהמפה שהערים הכנעניות פרושות לכל אורך הארץ, כלומר, הכנענים יושבים ממש בתוך ישראל, ולכן סכנת ההשפעה הנוכרית היא גדולה.

10. לסיום, נקשר את הפרק הנוכחי לפרק הבא- פרק ב', שבו המלאך מוכיח את ישראל על כך שהתרפו בכיבוש הארץ.

הצעות להמחשה:

- הבנת החיסרון של המנהיג- ניתן לצפות במסע לווייתו של הרב עובדיה יוסף בקישור הבא:
<https://www.kikar.co.il/%D7%9B%D7%9E%D7%99%D7%9C%D7%99%D7%95%D7%9F-%D7%90%D7%99%D7%A9-%D7%A0%D7%A4%D7%A8%D7%93%D7%95-%D7%9E%D7%9E%D7%A8%D7%9F-%D7%94%D7%A8%D7%91-%D7%A2%D7%95%D7%91.html>
- הסרטון ממחיש את סדר הגודל של הלווייה ואת כמות האנשים שפטירתו של הרב עובדיה נגעה לליבם.
- הספד לרב ניתן לראות במצגת, נספח א'.
- המחשת הקירבה בין נחלת יהודה לשמעון- בעזרת הצגת מפת הנחלות, נספח ב'.
- סימון המקומות אותם כבש יהודה- במפת נחלת שבט יהודה, נספח ג'.
- הבנת קשרי המשפחה בין כלב לעתניאל – בעזרת תרשים על הלוח.
- המחשת הישגות הכנעני בקרב בני ישראל- בעזרת מפת הערים הנוכריות במצגת, נספח ד'. המפה תוקרן על הלוח, ויהיו דגלים אדומים שהילדים ידביקו.
- הבנת משמעות השגרת הגויים בארץ- בעזרת דיון עם תלמידי הכיתה.

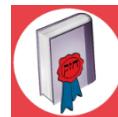
מסרים והפנמה:

- חשיבותו של המנהיג בעם ישראל כמורה דרך בתחומי החיים השונים. להפנמה, יש להשליך על מנהיגים רוחניים בדורנו ועל חשיבות תפקידם בהנהגת העם.

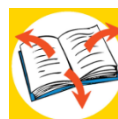
- מי שמעז – מנצח. ההבנה שיש מצבים שבהם צריך לקחת אחריות ולהיות בעלי תעוזה, ואז ה' שולח את ברכתו ממרומים.
- דמותו של עתניאל- העוסק גם בכיבוש הארץ וגם בלימוד התורה לעם.
- השפעת הקירבה לנוכרים- מביאה לעבודת אלילות.

סיכום:

בתחילת השיעור, ראינו את חשיבותו של המנהיג בעם ישראל. ראינו שהוא מנחה את העם כיצד עליו לפעול בתחומים השונים. לקראת סוף הפרק, נתקלנו בתחילת ההידרדרות המוסרית של עם ישראל כשהם לא מורישים את הכנעני. ניתן לראות הידרדרות זו כתוצאה מהעדר מנהיגות כללית בעם, שתורה על החיוב בכבישת הארץ כולה.

הרחבות:

- על חוזקו של יהודה - אפשר להפנות לברכת יעקב ליהודה: "גור אריה יהודה", או לכך שבקריעת ים סוף, שבט יהודה היה הראשון שקפץ למים- דוגמה לנועזות וליוזמה שמאפיינות את שבט יהודה.
- **בפס' ט"ז** ניתן לפגוש עוד פן בדמותו- איש רוח ותלמיד חכם. המורה ייתן לאחד התלמידים לקרוא את הפסוק: "ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה"- מיהו חותן משה? יתרו. צאצאיו של יתרו עולים ממקום מושבם- עיר התמרים- יריחו, כדי להתיישב בערד עם בני יהודה, כשבראשם עומד עתניאל. מדוע? המורה יצטט את רש"י: "והלכו אצל עתניאל... במדבר יהודה אשר בנגב ערד ללמוד תורה". כאן אנו פוגשים את עתניאל כתלמיד חכם העוסק בלימוד התורה. נוסף על כך, במסכת תמורה (דף ט"ז) בולטת דמותו של עתניאל בן קנז כאיש תורה וחכמה: 'אמר רב יהודה אמר שמואל, שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה... אמר רבי אבהו אעפ"כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו, שנאמר "וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב". ורשי אומר (ביהושע פרק טו, בתיאור המקביל): "וילכדה לקרית ספר, ומאי 'קרית ספר' - הלכות".
- העיר צפת שכבש יהודה, היא אינה העיר המוכרת לנו היום בגליל. ניתן להסב את תשומת לב התלמידים לכך וללמד על שמות כפולים של ערים: בעבר היו מקומות רבים שנקראו באותו שם. כך לדוגמה נוכל למצוא את שם העיר "בית לחם" בצפון ובדרום הארץ.

נספח ה' - דגלון אדום :

